

Sanajärjestyksestä ja painotuksesta.

Edellä olevan johdosta.

Tohtori Eeva Lindénin kirjoitukseen sisältyvä polemiikki »Kielenopastani» vastaan on nähdäkseni hyvin vähän aiheellista. Hän on osittain käsittänyt väärin

sanajärjestyksestä koskevan lyhyen ja pinta-puolisen esitykseni, joka kyllä kaipaisi täydennystä (ehkä se ei ole riittävän selvää).

Tohtori Lindén pitää ilmeisesti niin- kuin minäkin torjuttavana sellaista vierasta vaikutusta, »että ilman erityistä syytä subjekti (tai sanajärjestyksen suhteen siihen verrattava lauseenjäsen — — —) asetetaan predikaatin jälkeen ns. jälkilauseessa sekä lauseessa, joka alkaa jollakin verbin määräyksellä». (Panisin puolestani 'jälkilauseen' vasta toiselle sijalle; toinen tapaushan on tärkeämpi, siitä varsinaisesti on puhuttu kysymyksessä olevaa sveltisimiä vastustettaessa.) Tätä ruotsinmukaista inversiota olen pyrkinyt voimakkaasti torjumaan samoin kuin jo aikoinaan E. N. Setälä »Lauseopillisessa tutkimuksessaan» ja myöhemmin esim. Artturi Kannisto, E. A. Tunkelo ja Lauri Hakulinen Viritäjässä. Tohtori Lindén ei lukekekaan tätä kantaa »uudistuspyrkimyksiin, jotka tähtäävät vakiintuneen käytön muuttamiseen» ja joihin hänestä on syytä suhtautua varoen. »Vakiintunut käyttö» alkaa näet esikuvallisessa proosassa nykyään jo olla uudistuspyrkimyksen mukainen. Tohtori Lindénin tavoin sopii viitata esim. V. Tarkiaisien kieleen. Seuraavat esimerkit ovat hänen Suomalaisen kirjallisuuden historiastaan: »*Nuoruudentuotannossaan vv. 1878—84 Minna Canth on epäitsenäinen aloittelija*» (s. 208). »*Syvimmit kirjalliset herätteensä Aho sai tällöin Norjasta — — —*» (s. 220). »*Etenkin erotiikan alalla suomalainen kirjailija on pannut merkille tuommoista vaiston toimintaa — — —*» (s. 322). »*Mitään tutkintoja hän ei saanut suoritetuksi*» (s. 170). Jälkilauseen suorasta sanajärjestyksestä en satu löytämään Tarkiaiselta esimerkkiä, mutta Eeva Lindén esittää kaksi. Martti Rapola käyttää myös definiittisen spesieksen ollessa kysymyksessä jälkilauseessakin suoraa järjestystä: »*Kun väki tuli Timilän keittiöön aamukahville, Liisa istui jo ovensuuhovalla — — —*» (Simpukankuori s. 154). »*Mutta jotta sanomani jotakin hyödyttäisi, minun olisi sanottava se aivan toisia sanoja käyttäen*»

(sama teos s. 104). »*Kun savolainen siirto-asutus saapui Pääjanteen Hämeeseen, se toi mukanaan todennäköisesti vaihtelevan ht:t-edustuksen*» (Johdatus Suomen murteisiin s. 30). Lauri Hakuliselta olen merkinnyt: »*Kuten aikaisemmin olemme todenneet, partitiivisija on jo varhaiskantasuomessa saanut useita kuvaannollisia, epälokaalisia merkitystehtäviä*» (Suomen kielen rakenne ja kehitys II s. 235). »*Kun ainakin useat artikkelikieliset samamerkityksisessä lauseessa varustavat korvat -sanan vastineen — — määräävällä artikkelilla, ne siis tässäkin tapauksessa menettävät mahdollisuuden — — osoittaa — — —*» (sama teos s. 206).

Edellä olevat esimerkit edustavat ilahuttavaa luopumista siitä epäsuomalaisuudesta, jota ennen yleinen ruotsinmukainen inversio merkitsee ja jonka vastustaminen on Kielenoppaan asianomaisen esityksen aiheena. Mutta tarkoitukseni ei ole milloinkaan ollut »ohjata kielenkäyttöä siihen suuntaan, että subjekti aina, kun se ilmaisee jotakin, josta edellä on ollut puhe, olisi ennen predikaattia». Olenhan nimenomaan sanonut, että painotus vaikuttaa asiaan (esimerkkejä tosin vain yksi), vieläpä rytmikin. En ole pitänyt tämän seikan perusteellista käsittelyä tarpeellisena, koska oikeaa painotusta häiritsevää sanajärjystä ei ole huomattavasti esiintynyt. Mitä aihetta on ollut puhua esim. *han, hän*-liitteisten predikaattien paikasta, kun ei voida osoittaa kenenkään suomalaisen tarvitsevan siitä ohjeita? Painotus on sitä paitsi asia, jonka käsitteleminen tulee kielen kirjoittamista koskevissa ohjeissa hyvin vähän kysymykseen, koska painoa ei tavallisessa tekstissä merkitä. Sanajärjestys ei läheskään siinä määrin säätele painotusta, kuin tohtori Lindén mm. Setälän lauseopista hyvin tuttuun selvittelyyn vedoten esittää. Painotustapa *O'n ukko tuvassa* ei ole tässä sanajärjestytyypissä ainoa mahdollinen. Huomattakoon esim. sadun alku *Oil*

mi'es muinoin. Verrattakoon edelleen esim. sanontoja *O:n tuvassa ukko* ja *Eli talossa ennen pe'rhe* — —. Lauri Hakulinen esittää (SKRK II 196) kaksi aivan päinvastaista saman lauseen painotusta: *Uusi pyrstötähti on löytynyt* (ennen puheena olematon u. p.) ja *Uusi pyrstötähti on löytynyt* (s. o. laskemalla olemassa olevaksi todettu u. p. on löydetty). Kun kirjoituksessa ei merkitä painoja, on sanajärjestystä pidettävä edellisessä tapauksessa huonona; inversio johtaa sen sijaan oikeaan painotukseen: *On löytynyt uusi pyrstötähti*. Mutta inversion aiheuttaa tällöin lähinnä epämääräinen spesies: uudesta pyrstötähdestä ei ole ennen puhuttu. Lauseen loppu on painokukkulana usein tärkeämpi kuin alku. Spesieksen ilmaisemisen ja painotuksen vaatimukset käyvätkin näin tavallisesti yksiin, koska lauseen loppuun joutuvaa outoa subjektia on painotettava (nk. uutuuspaino). Sanajärjestyksen puolesta normaalissa lauseessa ei sen sijaan tee mieli painottaa lauseen alussa olevaa subjektia. Puheessa voidaan tietysti painottaa: *mutta mi-nä en sano niin*, mutta kirjoituksessa on oikean painotuksen aikaansaamiseksi inversio tarkoituksenmukaisempi: *mutta niin en sano minä*.¹ Subjekti ei lauseen ensimmäisenä sanana sanajärjestyksen puolesta normaalissa lauseessa suinkaan saa suurinta painoa, niinkuin tohtori Lindén väittää. Päinvastoin se on definiittisenä painoton esim. hänen subjektin painollisuutta edustavissa esimerkeissään: *No sittek kun häätärmiili tehtiin* — —, *nin tyttö pyysi lupaa kuttuak kolmet tätiänsä häihin*. (On erehdys sanoa että tyttö-sanalla on »suurin paino».) *Mutta kun ne menivät matkaansa, kuninkaan tuli rahaansa ikävä* ('kuninkaan' painoton). Jos asianomaisia sanoja pitäisi painottaa, olisi inversio

luonnollinen: — — *niin pyysi tyttö* — —; — — *tuli kuninkaan rahaansa ikävä*. Heikkopainoisen definiittisen subjektin asemaan ei ole syytä suhtautua myöskään nk. jälkilauseessa eikä jälki-johtolauseessa (tyypit *Kun hän ehtii, hän tekee*; *Pian nähdään, hän sanoi*) toisella tavalla kuin predikaatin määräyksellä alkavassa lauseessa (tyyppi *Sitä hän tekee*). Tästä syystä olen oudoksunut nykyisen raamatunsuomennoksen kaavamaisista jälkilauseen inversiota: *Ja kun Jeesus oli lopettanut nämä vertaukset, lähti hän sieltä*.

Kiven perin subjektiivisesta, usein persoonalliseen lauserytmiin perustuvasta sanajärjestyksestä, jota on vaikea eritellä, ei pitäisi tehdä hätäisiä johtopäätöksiä. Siinä on myös selvää ruotsin vaikutusta ja aiheetonta vaihtelua. »Kuvailuvan predikaatin painottaminen» ei varmaankaan aiheuta hänen suoraa sanajärjestystään *Kauan hän pölyytteli sutta perään*, sillä toisella kertaa hän voi sanoa: *Sitten soikotteli hän hetken kädellensä ilmassa* (KT I 204); *Useinpa kyllä putkahdelti Heiskanen ylös* (KT I 205).

Lyhyesti sanoen: painotus vaikuttaa spesieksen lisäksi suoran tai epäsuoran sanajärjestyksen käyttöön, mutta ei voida sanoa, että sanajärjestys riippuu pääasiallisesti siitä, »kumpaa tahdotaan enemmän painottaa: subjektia vai predikaattia».

Kävisiliiian pitkäksi yksityiskohtaisesti tarkastaa, mitä osuutta painotuksella voi olla omassa sanajärjestyksessäni. Siinä ei tarvitse nähdä sen kummempaa epäjohtonmukaisuutta kuin esim. V. Tarkiaisen sanajärjestyksessä. Noudatan esim. kieltosanan suhteen samantapaista sijoitusta kuin hän. Tohtori Lindén ei ole huomannut, että konjunktioon yhtynyt kieltosana (*ettei, vaikkei, jollei*) on toisessa asemassa kuin itsenäinen kieltoverbi.

¹ Olisikin syytä kieliopeissa nimenomaan tähdentää, että sanajärjestys ei voi kirjoituksessa olla läheskään niin vapaa kuin puheessa, koska kirjoituksessa ei merkitä painoja, vaan on turvauduttava siihen vähäiseen tukeen, minkä sanajärjestys voi painotusseikoissa antaa. Tässä on siis eräs tärkeä puhutun ja kirjoitetun kielen ero.

Jos kiellolla on paino, on syytä säilyttää kieltosana itsenäisenä, esim. *Tiedän että hän ei mene sinne*. Vrt. *Tiedän ettei hän mene sinne*. Hyvä kielenkäyttäjä karttaneee mielellään *ette-i*-painotusta. Hiatuksen välttäminenkin voinee myös aiheuttaa sanajärjestyksen muuttamisen: ei *se ei*, vaan *ei se*.

Minun on myönnettävä, että Kielenoppaaseen ottamani esimerkit eivät aina ole parhaita mahdollisia ja että ne toisinaan kaipaaisivat enemmän tekstiyhteyttä. Mutta niiden sanajärjestystä ei myöskään pitäisi lähteä toisin tulkitsemaan yhteyttä tuntematta. Lauseessa *Siihen aikaan Mooses syntyi* ei asianomaisessa tekstissä ole tarkoituksena tähdentää Mooseksen syntymän ajankohtaa, vaan sitä, että juuri Mooses ilmestyi maailmaan. Sen vuoksi on syytä käyttää inversiota. Lauseen *Linnan tornissa siniristilippu liehui jo perjantai-iltana* pitäisi kirjoittajan tarkoituksen mukaan kuulua: *Linnan tornissa liehui jo perjantaina siniristilippu*, sillä sana *siniristilippu* on huomattavasti painokkaampi lauseen muita sanoja, se on siinä kaikkea hallitseva psykologinen predikaatti, joten sille

kuuluu asema, jossa se saa voimakkaimman painon.

Keitä tohtori Lindén tarkoittanee »parhailla kielenkäyttäjillä», joiden ohjauksen varaan vanhan neuvon mukaan sanajärjestysasiassa olisi jättäydyttävä? Ennen viitattiin parhaisiin kaunokirjailijoihin. Mutta Kiven omaperäinen sanajärjestys ei ollenkaan sovi normaali-proosan kirjoittajille malliksi. Juhani Ahon kieli on suomalaisesti joustavaa ja vapaata sanajärjestyksenkin puolesta, mutta hän on monesti myös tarpeettomasti ruotsin kielen kahleissa. Tuskinpa enää halutaan suosittaa tällaista hänellä yleistä inversiota: *Mutta nyt oli Pekka ollut Koiraniemessä asti* (KT X 41; 'Pekka' ei ole painollinen). *Kaikesta päättäen on kirjoittaja pappismies* (KT X 414). *Hetken aikaa puheltuamme ehdottaa hän, että menisimme hänen tiluksilleen* (KT X 394; tällainen hän-inversio on Aholla miltei säännöllinen).

Kirjani esipuheesta ei ole oikeutta tehdä sitä johtopäätöstä, että kaikki siinä annetut ohjeet olisivat olleet Kielivaliokunnan käsiteltävinä.

E. A. Saarim aa